

Základní škola Vsetín, Sychrov 97

MUDr. Františka Sovy 97, 755 01 VSETÍN

"Je úžasné, co děti dokáží, když jim k tomu dáme příležitost...."

Školní program proti šikanování

Školní rok : 2022-2023

Vypracovala: Mgr. Šárka Zajíčková / školní metodik prevence:

Výchovný poradce: Mgr. Pavlína Planková

Odpovědná osoba: Mgr. Pavlína Planková / ředitel školy

Program proti šikanování je otevřený a v průběhu školního roku bude i nadále ověřován, upravován a doplňován.

Dle metodického pokynu MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/ 2008-6

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné respektující a spolupracující prostředí. Šikana je jev, který se může vyskytnout i na naší škole. Chceme být připraveni a snažíme se vytvářet prostředí důvěry, které výskyt šikany minimalizuje. Užíváme takové metody, přístupy a techniky, které vedou k včasnému objevení všech podob rozvíjející se šikany. Tento školní program proti šikaně je otevřený i zkušenostem žáků, rodičů a pracovníků školy. Důležitým předpokladem pro fungování programu je celoškolský přístup (jednotnost a důslednost).

NAŠE CÍLE JSOU:

- snažit se vytvořit prostředí omezující vznik šikany (prevence),
- být ve střehu a odhalit počínající šikanu dříve, než se plně rozvine,
- vhodnými prostředky zamezit jejímu dalšímu trvání.

I. ŠIKANA – základní pojmy

1. Vnější charakteristika šikanování

- Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky, vydírání, loupeže, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Rovněž se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu.
- Kyberšikana je jednou z forem psychické šikany. Je to zneužití ICT (informačních a komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně ohrožit, ublížit mu. Podobně jako u šikany tváří v tvář se jedná o úmyslné chování, kdy je oběť napadána útočníkem nebo útočníky. Povaha a provedení útoků, pak určuje její závažnost.
- Důležité znaky šikanování: záměrnost, cílenost, opakování (není podmínkou), nepoměr sil, bezmocnost oběti, nepřijemnost útoku, samoučelnost agrese.

- Za šikanování se nepovažuje škádlení a agrese, která nemá znaky šikanování (opakování, záměrnost, nepoměr sil atd.).
- Kyberšikanou není oprávněná kritika na internetu bez zlého úmyslu, bez nadávek a ponižování. Termínem kyberšikana neoznačujeme rovněž vzájemné internetové psychické násilí a ani věcný konflikt (i opakovaný) mezi rovnocennými partnery.
- Od kyberšikany je potřeba odlišovat příbuzné fenomény, které jsou často s kyberšikanou provázány nebo se s ní částečně překrývají, nicméně samy o sobě označují jiný typ násilného chování. Patří mezi ně například happy slapping, sexting, hoax, spam, cyberstalking, flameng.

2. Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany podle typu agrese – typu nebo prostředku týrání patří:

- fyzická agrese, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti);
- verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí informačních a komunikačních technologií);
- smlíšená šikana, kombinace psychické a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

Podstatnou vlastností šikany je skrytost. Ta je dána tím, že často odhalení zejména pokročilé šikany brání z rozličných důvodů a pohnutek všichni účastníci vyšetřování včetně oběti. Z tohoto důvodů je důležité umět rozpoznat přímé a nepřímé signály šikany.

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- fyzické útoky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo); dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach/ dítě se vyhýbá docházce do školy;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
 - usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku

Zkrácený popis stadií šikanování (Kolář, 2011)

Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj. První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je se dělají „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi „otloukánka“. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, sprádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace ...

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Svým způsobem platí „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Program proti šikanování

Jde o speciální program. Zaměřuje se na specifickou primární a sekundární prevenci

Předpoklad pro fungování programu - celoškolský přístup

Organizace a řízení školy

Vzdělávání pracovníků

Preventivně-výchovná činnost žáků

Klíčová opatření

Společné vzdělávání a supervize

Užší realizační tým

Zmapování situace a motivování pedagogů ke změně

Společný postup při řešení šikanování

Prevence ve třídních hodinách

Prevence ve výuce

Prevence ve školním životě mimo vyučování

Ochranný režim

Spolupráce s rodiči

Školní poradenské služby

Spolupráce se specializovanými zařízeními

Vztahy se školami v okolí

Evaluace

PŘEDPOKLAD PRO FUNGOVÁNÍ PROGRAMU – CELOŠKOLNÍ PŘÍSTUP:

Organizace a řízení školy:

- Otázka prevence šikany a její minimalizace úzce souvisí s dobrou komunikací pracovníků školy.
- Organizace chodu školy musí umožňovat častou a pružnou komunikaci o problémových jevech.
- Pravidelně na pedagogických radách, průběžně při vzniku problému.

Složení užšího realizačního týmu: třídní učitel, metodik prevence, výchovný poradce a

Vzdělávání pracovníků:

- Každý pracovník má možnost dalšího vzdělávání. Nabídka všech vzdělávacích programů je vyvěšena ve sborovně.
- Pracovníci školy znají důležitost prevence a postupy řešení problémů.
- Pedagogičtí pracovníci vědí, jak vypadají nezdravé sociální vztahy, rozeznají šikanu a ví, jak mají postupovat.

Preventivně výchovná činnost žáků:

- Zajištění vhodných programů na podporu sebevědomí, umění komunikace, vytváření pozitivních vztahů, na zjištění rušivých zvláštností chování, sociometrie tříd atd.
- Žáci vědí, co je a co není šikana a jak se zachovat, když se v jejich okolí objeví.

Vytipování rizikových míst školy: WC, šatny, schodiště, zavřené dveře tříd během přestávky. Zjištění, jak jsou tato riziková místa pravidelně kontrolována.

Klíčová opatření. 13 komponent.

1. Společné vzdělávání a supervize

- okénko na poradě
- supervize (vzájemná mezi pedagogy) – řešení problémů
- pedagog, který se účastnil vzdělávací akce, předá na metodickém sdružení své zkušenosti a poznatky ostatním

2. Užší realizační tým

- v případě zachycení nevhodného chování žáků se o postupu poradí užší realizační tým: třídní učitel, metodik prevence, výchovný poradce a vedení školy

3. Zmapování situace a motivování pedagogů ke změně

- realizace dotazníků na klima třídy (Kolář: Bolest šikanování)
- sociometrie na pedagogický tým

4. Společný postup při řešení šikanování

- jakékoliv náznaky nevhodného sociálního chování bereme vážně
- vedeme diskrétně rozhovor s obětí či informátorem
- zajistíme bezpečnost oběti
- máme-li pochybnosti, jak věc řešit, informujeme třídního učitele či kohokoliv z užšího realizačního týmu

Společný postup řešení při výskytu šikany ve škole

Proškolený pracovník, většinou školní metodik prevence, na podkladě kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování rozhodne, zda řešení zvládne škola sama, nebo si povolá odborníka specialistu (viz tabulka níže).

V případě, že jde o **počáteční a obvyklou šikanu**, kterou zvládne škola sama, odborník postupuje podle scénáře určeného pro tento typ šikanování. **Pokročilé a komplikované šikany** škola řeší ve spolupráci s odborníky z venku, zejména z PPP, SVP. Do komplikované šikany zařadíme především neobvyklé formy šikany. Dále sem zahrneme základní formy šikany, se kterými nemáme zkušenosti. Patří do nich šikany krajně ohrožující bezpečí pedagoga a život oběti, dále šikany se změnou v základním schématu. Prakticky jde zejména o nějakou zvláštnost u přímých a nepřímých účastníků šikany. Patří sem rovněž šikany s rozvinutým zakrývajícím systémem. Vážnou komplikací je intenzivnější závislostní vztah mezi oběťmi a agresory a vážnější dopady šikany na oběť - například známky úzkostné poruchy.

Šikanování je komplikovaný a paradoxní fenomén a běžné pedagogické postupy naprosto selhávají. Rovněž obecné a hotové kuchařky v podobě receptů nefungují, spíše ublíží, než pomohou.

Klasifikace scénářů pomoci podle cíle léčby, stadia a formy (Kolář 2011)

Situace, které zvládne škola sama

- (a) první pomoc pro obyčejnou počáteční šikanu;
- (b) celková léčba pro řešení prvních dvou stadií šikanování, RTP – Rámcový třídní program.

Scénáře, kdy potřebuje škola pomoc zvenku

- (c) první pomoc pro komplikovanou počáteční šikanu;
- (d) první pomoc (krizové scénáře) pro obyčejnou pokročilou šikanu;
- (e) první pomoc (krizové scénáře) pro komplikovanou pokročilou šikanu, patří sem např. výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynčování;
- (f) celková léčba pro třetí stadium šikanování s běžnou i komplikovanou formou.

Dva scénáře pro každou školu

- **Scénář pro obyčejnou počáteční šikanu** (Kolář, 2011)
 - 1. odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany;*
 - 2. rozhovor s informátory a oběťmi;*
 - 3. nalezení vhodných svědků;*
 - 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, hrubou chybou je konfrontace oběti s agresory);*
 - 5. ochrana oběti;*
 - 6. předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:*
 - a. rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření);*
 - b. rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku);*
 - 7. realizace vhodné metody:*
 - a. metoda usmíření;*
 - b. metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči);*
 - 8. třídní hodina:*
 - a. efekt metody usmíření;*
 - b. oznámení o potrestání agresorů;*
 - 9. rozhovor s rodiči oběti;*
 - 10. třídní schůzka;*
 - 11. práce s celou třídou.*
- **Základní krizový scénář pro výbuch pokročilé šikany – Poplachový plán pro tzv. školní lynčování** (Kolář, 2011)

A. První (alarmující) kroky pomoci

- 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany;

2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí.

B. Příprava podmínek pro vyšetřování

3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy;
4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi;
5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře);
6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C. Vyšetřování

7. rozhovor s obětí a informátory;
8. nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků;
9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky;
10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi).

D. Léčba

11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

II. PREVENCE ŠIKANY

- Podporovat rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky.
- Vést žáky k sebedůvěře, přiměřenému sebevědomí a odpovědnosti za své jednání.
- Jednat s dětmi jako s partnery, bez výjimky respektovat jejich práva, zároveň vést k plnění povinností.
- Co nejvíce omezit nudu při výuce- šikana, často vzniká jako zdroj zábavy pro agresory.
- Udržovat ovzduší důvěry mezi žáky a pedagogy.
- V kritických situacích dát jasně najevo, že toto chování je špatné a nelze je tolerovat.
- Nebýt lhostejný k projevům agresivity, a to i v případě, že nejsem pověřen dozorem.
- Informovat žáky, ale i rodiče, na koho se obrátit při problémech – třídní učitel, školní schránka důvěry, výchovný poradce, vedení školy, metodik prevence, linka důvěry.....
- Snažit se mít přehled o vzájemných vztazích ve třídě i mimo ní. Třídní učitel by měl znát záliby svých žáků, zajímat se o to, jak tráví volný čas, a umět si umět si s nimi o tom popovídat, mají-li zájem.

1. Prevence ve vyučovacích hodinách

- TU sledují vztahy ve třídě, podílí se na rozvoji pozitivních vztahů mezi žáky a na zlepšení třídního klimatu.
- Žáci jsou poučeni o tom, co je a co není šikana, na koho se mají obrátit, mají-li na šikanu podezření (TU, VP, metodik prevence, vedení ZŠ, schránka důvěry, dozory).
- Téma prevence šikanování je zapracováno do jednotlivých předmětů (I. i II. stupně).
- Učitelé se soustřeďují na rozvíjení pozitivních vztahů mezi žáky, pracují s pravidly třídy a dynamikou třídního kolektivu, spoluvytvářejí bezpečné prostředí školy (vyzvedávají i dílčí úspěchy slabších žáků, kteří se mohou stát terčem šikany, vyzvedávají příklady slušného chování a vzájemné pomoci, motivují ostatní, aby se takové chování stalo normou

2. Prevence mimo vyučování

- ZŠ provádí prevenci o přestávkách (dozory ve třídách, na chodbách) a při všech činnostech organizovaných školou (exkurze, výlety, vycházky, kroužky, školní družina).
- Žáci i rodiče mají možnost využívat schránku důvěry, konzultace u výchovné poradkyně a metodika prevence, e-mailových adres pracovníků školy.

3. Školní řád

- Ochranný režim je zajištěn a garantován školním řádem.
- Školní řád stanoví pravidla chování ve škole, zakazuje násilí a nevhodné chování žáků vůči spolužákům, učitelům i ostatním zaměstnancům školy.
- Žáci jsou v dané oblasti poučeni třídními učiteli. Školního řád také stanoví následná opatření při porušení daných pravidel školy.

4. Spolupráce s rodiči

- Rodiče jsou seznámeni se základními dokumenty formou webových stránek Bakalářů.
- Jakékoliv podezření na šikanu svého dítěte hlásí buď třídnímu učiteli, vedení školy, výchovné poradkyni, metodikovi prevence či kterékoliv učitelce, které důvěřuje.
- Rodičům jsou umožněny pravidelné schůzky a možnost kontaktovat kohokoli z pedagogických pracovníků ve škole po předchozí domluvě.

5. Spolupráce s institucemi

- Škola spolupracuje i s jinými organizacemi, zvláště s PPP, SPC, Nízkoprahovým zařízením Zrnko, Centrem Klíč, Policií ČR či s OSPODEM (orgán sociálně – právní ochrany dětí a mládeže) apod.

6. Předávání informací

- Do prevence proti šikaně jsou zapojeni všichni pracovníci školy.
- Informace si mezi sebou předávají na pedagogických radách i formou individuálního pohovoru.
- Dobrá komunikace jednotlivých pracovníků ZŠ a vedení ZŠ umožňuje pružně reagovat v krizových situacích.

1. pravidelně

- na poradách

2. průběžně

- kdokoli z pracovníků ZŠ zaznamená jakékoli příznaky nezdravých vztahů a nevhodného chování mezi žáky, ihned to sdělí třídnímu učiteli, výchovné poradkyni, metodikovi prevence nebo vedení ZŠ

3. informace na webových stránkách ZŠ

- pro pracovníky ZŠ, žáky, rodiče